



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภูมิพลอดุลยเดชฯ

พระมหาธรรมิกราช

จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน*

ปิยนาด บุนนาค**

ภาคีสมาชิก สำนักกรรมศาสตร์และ

การเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริและพระราชจริยวัตรที่แสดงความเป็นพระธรรมราชาแบบสมบูรณ์ตามคติของพระพุทธศาสนา พร้อม ๆ กับการเป็น “กษัตริย์นักปราชญ์” โดยทรงให้ความสำคัญต่อคุณธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตและกระบวนการทัศน์ในการมองมนุษย์และโลกด้วยความเมตตา ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในสังคม พระราชดำริดังกล่าวนี้ “เกิดขึ้นและสั่งสม” มาจากพระราชอุปนิสัยส่วนพระองค์ และ “กระบวนการเรียนรู้” ที่ทรงได้รับจากสมเด็จพระบรมราชชนนีตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และขณะเมื่อทรงอยู่ในฐานะพระอนุชาธิราชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์นับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๙ จวบจนถึงพุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นเวลารวม ๖๐ ปี พระราชดำริดังกล่าวได้ปรากฏออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในพระราชกรณียกิจ เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรและประเทศชาติ ในรูปของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ประมาณ ๓,๐๐๐ โครงการ ทั้งด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อม การพัฒนาแหล่งน้ำ การส่งเสริมอาชีพ การคมนาคมสื่อสาร การสาธารณสุข การสวัสดิการสังคม และอื่น ๆ ซึ่งส่วนมีหลักในการดำเนินการเหมือนกันคือ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การพัฒนาตามขั้นตอน การพึ่งตนเอง การส่งเสริมความรู้และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม พระราชกรณียกิจดังกล่าวมุ่งสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ที่เน้นการพัฒนาความเจริญทางวัตถุควบคู่กับความเจริญทางจิตใจและปัญญา โดยพิจารณาแบบองค์รวมและเน้นการเป็นส่วนหนึ่งขององค์รวมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะน้ำ ซึ่งทรงถือว่าเป็น “ชีวิต” ของมนุษย์ พระองค์มีเพียงพระราชทานความเมตตาแก่มวลมนุษย์ทุกเพศ วัย และเชื้อชาติเท่านั้น แต่ทรงแผ่ไปถึงสรรพสัตว์และพืชด้วย นอกจากนี้ ยังทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมราชาอีกประการหนึ่ง คือ การสั่งสอนอบรมธรรมแก่ราษฎร ซึ่งทรงดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ ด้วยการปฏิบัติ

* บรรยายในการประชุมสำนักกรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

** คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มอบให้ผู้เขียนเรียบเรียงบทความนี้ โดยบูรณาการจากบทความวิจัยเรื่องต่าง ๆ ที่คณะอักษรศาสตร์ให้การสนับสนุนในวโรกาสมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเฉลิมฉลองวโรกาสครบ ๖๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๔๕ ดังนี้

(๑) รองศาสตราจารย์ผ่องศรี จันทน์, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระปรีชาสามารถด้านภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม (ภาควิชาภูมิศาสตร์)
(๒) รองศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ในฐานะธรรมราชาด้านพุทธศาสนูปถัมภ์ (ภาควิชาปรัชญา)
(๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวตรี เจริญพงศ์, ธรรมราชา : พระผู้ทรงแผ่เมตตาต่อสรรพชีวิต (ภาควิชาประวัติศาสตร์)
(๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัฐพร พานโพธิ์ทอง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, ดร.ศิริพร ภักดีผาสุข, ดร.สุภัทวดี อมาตยกุล และ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์, พระราชดำริเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : การศึกษาเนื้อหาและกลวิธีทางภาษา (ภาควิชาภาษาไทย, ภาควิชาภาษาอังกฤษ, ภาควิชาภาษาตะวันตก และภาควิชาปรัชญา)



อย่างเป็นทางการ โดยผ่านงานพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ และโดยพระราชทานกระแสพระราชดำรัสและพระบรม-
 ราโชวาทในโอกาสต่าง ๆ ประกอบกับพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพทางด้านความคิด เทคโนโลยี และ
 ด้านอักษรศาสตร์ จึงทำให้ “สาร” ที่ทรงถ่ายทอดไปสู่ “ผู้รับสาร” เป็นไปอย่างสมบูรณ์ทั่วถึง มีประสิทธิผล
 และประสิทธิภาพ พระราชดำริ พระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจ กอปรด้วยพระปรีชาสามารถและ
 พระอัจฉริยภาพในด้านต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ล้วนแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระธรรมราชาผู้ยิ่งใหญ่ คือ มหาธรรมราชา ขณะเดียวกับที่ทรงเป็น
 จอมปราชญ์ เป็นพลังแห่งแผ่นดิน และยังสะท้อนให้เห็นว่าได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุข
 ของราษฎรและบ้านเมืองด้วยธรรมอย่างสมบูรณ์ สมดังพระปฐมบรมราชโองการที่พระราชทานแก่ประชาชน
 ไทย เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุข
 แห่งมหาชนชาวสยาม”

คำสำคัญ : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, มหาธรรมราชา

๑. ความนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์ยาวนานที่สุดใน
 ประวัติศาสตร์ไทย ตลอดระยะเวลา
 ๖๐ ปี แห่งการเถลิงถวัลยราชสมบัติ
 (พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๕๙) พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ
 ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจ
 อันสืบเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้น
 ประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์
 เป็นสำคัญ และเพียบพร้อมด้วยพระ
 ราชจริยวัตรอันเป็นแบบอย่างที่ดี
 งามของปวงชนชาวไทย ซึ่งแสดงให้เห็น
 ประจักษ์ว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหา
 ธรรมราชาคือ “ธรรมราชา” ผู้ยิ่งใหญ่
 และทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน
 โดยแท้ ดังสามารถพิจารณาได้ต่อ
 ไปนี้

๒. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับแนวคิดเกี่ยวกับธรรมราชา

รองศาสตราจารย์ ดร.สมภาร
 พรหมทา ได้แสดงความเห็นว่า ธรรม-
 ราชาในทัศนะของพระพุทธศาสนา
 คือ ผู้ที่มองเห็นคุณค่าอยู่ตรงข้ามของ
 สรรพสิ่งและสามารถเอาชนะความ
 จริงนั้น “คือไม่ให้ความจริงเรื่องคู่ตรง
 ข้ามนั้นแยกเราให้อยู่ข้างใดข้างหนึ่ง
 กล่าวให้เข้าใจง่ายขึ้นคือ ผู้ที่อยู่สูง
 ในโลกนั้นน้อยนักจะไม่ห่างจากผู้ที่
 อยู่ข้างล่าง มีผู้ที่อยู่สูงเพียงบางคน
 เท่านั้นที่สามารถถอยสูงไปพร้อม ๆ
 กับใกล้ชิดผู้ที่อยู่ข้างล่าง...”^๑

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี
 เจริญพงศ์ ได้ชี้ให้เห็นว่า พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “คือพระเจ้า
 แผ่นดินองค์สำคัญที่ทรงเป็นธรรม-

ราชาอย่างสมบูรณ์”^๒ ดังได้แสดง
 ให้เห็นตามกรอบความคิดของธรรม-
 ราชาที่สมบูรณ์ ซึ่งสรุปได้ดังนี้^๓

(๑) ธรรมวิชัย คือการเอาชนะ
 ด้วยธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณีย-
 กิจอันสะท้อนพระราชดำรินี้มาโดย
 ตลอด จะเห็นได้จากการทรงปฏิบัติ
 พระองค์เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ
 ธรรม ทรงศึกษาธรรมจากพระเกจิ
 อาจารย์ผู้รู้ทั้งในกรุงเทพฯ และใน
 ภูมิภาคต่าง ๆ เสด็จพระราชดำเนิน
 ไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาส
 สำคัญทางศาสนาเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสามัคคี
 ในชาติและการขจัดความขัดแย้งใน
 บ้านเมือง ทุกคราวที่บ้านเมืองเกิด
 ความแตกสามัคคี พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระมหา

^๑ สมภาร พรหมทา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะธรรมราชาด้านพุทธศาสนูปถัมภ์, หน้า ๑๖.

^๒ สรุปจาก สาวิตรี เจริญพงศ์, ธรรมราชา : พระผู้ทรงแผ่นดินตาต่อสรรพชีวิต, หน้า ๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕, ๖.



กรุณาธิคุณเข้ามาขจัดความขัดแย้ง ดังจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งครั้งสำคัญ ถึงขั้นใช้กำลังปะทะกันระหว่างฝ่าย รัฐบาลกับราษฎร คือเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ เข้ามาขจัดความขัดแย้งทำให้ปัญหา ยุติลงได้ด้วยดี

(๒) ความใจกว้างทางธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็น องค์อัครศาสนูปถัมภกตามรัฐธรรมนูญ คือ ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ทุกศาสนา ถึงแม้ว่าจะทรงเป็นพุทธมามกะ แต่ มิได้ทรงกีดกันหรือทำลายศาสนา อื่น นอกจากนี้ ยังทรงสนับสนุนให้ ประชาชนและนักบวชยึดถือปฏิบัติ ตามหลักคุณธรรมนี้ด้วย

(๓) ความเมตตาในสรรพชีวิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแผ่พระเมตตาไปสู่สรรพชีวิต ดัง จะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

(๔) การปกครองแบบพ่อ ปกครองลูก ธรรมราชาต้องทรง สามารถเสียสละเพื่อราษฎร เช่น เดียวกับพ่อแม่ที่เสียสละชีวิตเพื่อ ลูกได้ โดยต้องคำนึงถึงความสุขของ ราษฎรเป็นสำคัญ ในประเด็นนี้เป็น ที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสังคมว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง อุทิศกำลังพระวรกายและพระราช- ทรัพย์เพื่อทรงช่วยเหลือราษฎรเป็น

หลัก เมื่อกล่าวถึงพระองค์ พสกนิกร ชาวไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ ต่างก็เรียก พระองค์ว่า “พ่อ” บ้าง “พ่อหลวง” บ้าง ตามคำเรียกเท่าที่จะพึงยกย่อง บุคคลที่เคารพสูงสุดได้ในท้องถิ่น นั้น ๆ

๓. พระราชดำริที่แสดงความเป็น “ธรรมราชา” แบบสมบูรณ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัว

จากการศึกษาของคณาจารย์ คณะอักษรศาสตร์ในบทความวิจัยทั้ง ๔ เรื่อง สะท้อนให้เห็นว่า พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราช- ดำริที่แสดงความเป็นธรรมราชาแบบ สมบูรณ์ตามคติของพระพุทธศาสนา พร้อม ๆ กับความเป็น “กษัตริย์นัก ประชาญ์” ในเรื่องของคุณธรรมและ กระบวนทัศน์ในการมองมนุษย์และ โลก ได้แก่ ความเมตตา ความเท่า เทียมกันของมนุษย์ในสังคม ความ เพียร กระบวนทัศน์ใหม่ในการมอง มนุษย์และโลก การพัฒนาด้วยวิถี แห่งความพอเพียง ความอ่อนน้อม ถ่อมตน ความสามัคคี และการสร้าง ความรู้จากประสบการณ์จริงที่ได้จาก ท้องถิ่น

๓.๑ ความเมตตา^๔ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระเมตตา กรุณาต่อผู้ด้อยโอกาสและสัตว์ต่าง ๆ โดยพระอุปนิสัยส่วนพระองค์ และ โดยการอบรมเลี้ยงดูจากสมเด็จพระ

พระศรีนครินทราบรมราชชนนี ใน ลักษณะการ “ปลุกฝัง” น้ำพระทัย เมตตากรุณามาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ดังวันครบรอบพระราชสมภพตั้งแต่ พระชนมายุ ๒ พรรษา เป็นต้นมา สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงจัดให้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง ภาตฺร และทรงปล่อยนก ปล่อยปลา นอกจากนี้ ยังทรงยอมให้พระราช- ไอรสทรงเลี้ยงสุนัขและสัตว์อื่น ๆ เช่น กระต่าย นก ลิง ยิ่งกว่านั้น สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงสอนให้ พระราชโอรส พระราชธิดาสวดมนต์ อธิษฐานให้เป็น “เด็กดี” และมีใจ เมตตากรุณาต่อผู้อื่น มิได้ขอพรให้ แก่ตนเองดังคนส่วนใหญ่

นอกจากนี้ การที่ได้โดยเสด็จ พระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวว่านันทมหิตลย รัชกาล ที่ ๘ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช นิวัดประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ขณะพระชนมายุ ๑๑ พรรษา และ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๘๙ ขณะ พระชนมายุ ๑๘ พรรษา ทำให้ได้ตาม เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร หลายครั้งทั้งในกรุงเทพฯ และต่าง จังหวัด ทั้ง ๒ พระองค์ทรงทักทาย ราษฎรที่มาเข้าเฝ้าอย่างอ่อนโยนด้วย พระราชจริยวัตรที่นุ่มนวลและมี พระเมตตา การได้ตามเสด็จฯ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเช่นนี้ทำให้ได้ ทรงพบเห็นชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของราษฎรผู้ยากจน ด้อยโอกาส

^๔ สรุปรจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๓๑.



และต้องการความช่วยเหลืออย่างมาก นับเป็น “แรงบันดาลใจ” ก่อให้เกิดพระราชกรณียกิจในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นห่างไกลทั่วทุกภาคของประเทศในรัชกาลของพระองค์ อันนำไปสู่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวนมากและหลากหลาย ที่ช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น ทั้งนี้ ก็เพราะพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรของพระองค์ตลอดมา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า ความเจริญทางจิตใจต้องควบคู่ไปกับความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ ทรงเน้นธรรมที่อยู่ในขั้นที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้จริง ความมีเมตตาเป็นธรรมขั้นพื้นฐานข้อหนึ่งที่ทรงให้ความสำคัญอย่างมาก แต่ต้องมีลักษณะเป็นทางสายกลาง คือ ให้ความช่วยเหลือผู้มีความทุกข์เดือดร้อน เพื่อให้บุคคลผู้นั้นพึ่งพาตนเองได้ ไม่ใช่แต่ให้ความช่วยเหลือด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวโดยไม่สอนให้ช่วยเหลือตัวเอง นอกจากนี้ ทรงยึดความถูกต้องตามหลักปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี โดยทรงพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ตามหลักเหตุผล ความถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อจะทำให้ทรงสามารถพระราชทานความช่วยเหลือแก่ประชาชนได้ตรงประเด็น แต่ขณะเดียวกันก็ทรงย้ำความสำคัญของ

กฎหมายที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องเป็นจริงอย่างถ่องแท้ และผู้ใช้กฎหมายก็ต้องมีวิจารณญาณด้วยความเมตตาในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกประการหนึ่ง คือ ต้องไม่มีข้อจำกัดทั้งด้านชนชั้น เชื้อชาติ พรมแดน เพศ วัย ศาสนา ตลอดจนชนิดและประเภทของบุคคลหรือสิ่งที่ได้รับความเมตตา เช่น คนในสังคมผู้มีความแตกแยกทางความคิด ดัง “ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์” ชาวต่างประเทศ รวมถึงสัตว์ต่าง ๆ ทั้งสัตว์บ้านที่ด้อยโอกาส และสัตว์ป่าที่กำลังสูญพันธุ์ ตลอดจนพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ

๓.๒ ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในสังคม^๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ท่ามกลางช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ “ถูกจุดดิ่งไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงด้วยวิทยาศาสตร์ และแนวคิดด้านการปกครองที่เน้นความเท่าเทียมกันของมนุษย์”^๖ ในสถานการณ์ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรง “หวั่นไหว” กับกระแสของการเปลี่ยนแปลง และก็ทรงมีพระราชดำริที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในสังคม ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่เน้นเรื่องความเท่าเทียมกันที่จะประกอบคุณงามความดีหลังจากที่ได้เกิดมาในโลกแล้ว พระพุทธศาสนายอมรับ

เรื่องความไม่เท่าเทียมกันตามธรรมชาติ แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญในด้านกายภาพเท่ากับเรื่องของจิตใจ ซึ่งแฝง “สิ่งมีคุณค่า” เอาไว้ โดยที่ศักยภาพของทุกคนมีเท่าเทียมกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงยึดหลักนี้ คือการให้ความสำคัญของจิตใจมากกว่าวัตถุ ดังมีพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาว่า ต้องพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาวัตถุ ดังกล่าวมาแล้ว

เมื่อพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของความเท่าเทียมกันดังกล่าว หลักการสำคัญเบื้องต้นของปรัชญาสังคมแบบพุทธ คือ รัฐไม่ควรเห็นความมั่งคั่งเป็นเป้าหมาย แต่สังคมไทยในยุคปัจจุบันได้เน้นเอาความมั่งคั่งหรือความเจริญทางวัตถุเป็นเป้าหมาย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหามากมายในปัจจุบัน จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในสังคมตามคติทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ พระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

อาจกล่าวได้ว่าการให้ความสำคัญสำคัญกับความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในสังคมนั้น คือ การยึดหลักความพอเหมาะ พอดี และความพอเพียง

^๕ สรุปรูปจาก สมภาร พรหมทา, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘-๓๐.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.



๓.๓ ความเพียร^๗ ในทางพระพุทธศาสนา ความเพียร หรือวิริยะ หมายถึง ความมานะไม่ท้อถอย ซึ่งความหมายที่ปรากฏในมหาชนกชาดกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำสาระมาทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก นั้น มีความหมายว่า ความมานะไม่ท้อถอยทั้งที่มองไม่เห็นความสำเร็จ ดังนั้น จึงเป็นความเพียรที่กระทำตามหน้าที่ที่ต้องกระทำให้ดีที่สุดโดยไม่คาดหวังและไม่สนใจต่อภาวะแวดล้อมโดยรอบด้าน สะท้อนการมองเห็นคุณค่าของการได้ทำงานตามที่ตนรักโดยไม่ต้องแข่งกับโลก ธรรมะเรื่องความเพียรนี้เข้ากันได้ดีกับพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้น “ความเรียบง่าย ชื่อดตรงต่อตนเอง รู้จักพอ รู้ว่าอะไรคือแก่นแท้ของชีวิต”^๘ พระราชดำริของพระองค์สะท้อนให้เห็นการให้คุณค่าของความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต ซึ่งต้องการความเด็ดเดี่ยวและปัญญา^๙

๓.๔ กระบวนการทัศน์ใหม่ในการมองมนุษย์และโลก^{๑๐} จากการศึกษาพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรพร พานโพธิ์ทอง และคณะได้สรุปว่า พระราชดำรัส สะท้อนให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระ

บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการวางรากฐานทางความคิดอย่างเป็นระบบ ให้กับการพัฒนาประเทศ โดยเริ่มขึ้นที่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการคิดและการมองโลกรอบตัวมนุษย์เอง จากกรอบความคิดแบบทวินิยม ซึ่งเน้นการมองสรรพสิ่งแบบขั้วตรงข้ามกัน มาสู่แนวคิดที่เน้นความเป็นเอกภาพขององค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ในองค์กรรวม ซึ่งสรรพสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์ด้วย ต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการมีปฏิสัมพันธ์หรือสัมพันธ์ภาพระหว่างตนกับสิ่งอื่น ๆ รอบตัว อย่างไรก็ดี ความเป็นเอกภาพดังกล่าวเป็นสภาวะที่เป็นพลวัต มีความเปลี่ยนแปลงไม่มั่นคง อันสอดคล้องกับสังขธรรมในพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมองว่าสรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์กันเป็นองค์รวม ประกอบขึ้นด้วยเครือข่ายที่โยงใยซับซ้อน ดังพระราชดำริว่าด้วยการใช้ยางพารา ทรงวิเคราะห์ในภาพรวมก่อนว่า เมื่อการตัดไม้ยางพาราไม่ได้มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ เนื่องจากชาวสวนจำเป็นต้องตัดไม้ยางพาราอยู่แล้ว จึงทรงสนับสนุนให้มีการแปรรูป เพื่อแปลงให้เป็นทุนสำหรับการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนต่อไป หรือในกรณีการใช้จ่ายเงินจำนวน

มากในการชดเชยเพื่อป้องกันน้ำท่วมที่จังหวัดชุมพร หรือการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ล้วนแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาผลประโยชน์ในภาพรวม คือประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ โดยยอมเสียค่าใช้จ่ายจำนวนไม่น้อยในการดำเนินการ ซึ่งถือว่าเป็นเพียงผลประโยชน์ส่วนน้อยเมื่อเทียบกับประโยชน์สุขของราษฎร

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่ององค์รวมนำมาสู่ความคิดที่ว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของระบบสิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็นผู้ควบคุมดูแล การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแต่เพียงฝ่ายเดียว มนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมย่อมมีผลกระทบต่อกลับมาถึงตัวมนุษย์ มนุษย์จึงควรตระหนักถึงบุญคุณของสรรพสิ่งที่มีต่อการดำรงชีวิตของตน ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติต่อสิ่งอื่นด้วยความอ่อนโยนและอ่อนน้อม พร้อมทั้งความตั้งใจที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อสิ่งอื่นบ้างเช่นกัน^{๑๑} พระราชดำริเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพระหว่างธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์นี้ จะเห็นได้จากพระราช-

^๗ สรุปจาก สมภาร พรหมทา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๓๓.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^๙ เพิ่งอ้าง.

^{๑๐} สรุปจาก ฉัตรพร พานโพธิ์ทอง และคณะ, พระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : การศึกษาเนื้อหาและกลวิธีทางภาษา, หน้า ๒-๘.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.



ดาร์สข เรื่องการใช้แก๊สโซฮอลล์

สัมพันธภาพระหว่างสรรพสิ่ง จะเห็นได้อย่างชัดเจนในพระราช- ดาร์สข และพระราชนิพนธ์เรื่อง “คุณทองแดง” สุนัขทรงเลี้ยง ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า ความกตัญญูเป็นคุณธรรมอันสำคัญยิ่งในการสร้างสำนึกที่ถูกต้องต่อสัมพันธภาพระหว่างคนกับสิ่งอื่น ๆ รอบตัวว่า การดำรงอยู่ของปัจเจกชีวิตนั้นไม่สามารถแยกออกจากสิ่งอื่น ๆ ได้เลย หากแต่เป็นไปได้ก็ด้วยการพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น ๆ ทั้งสิ้น^{๑๒} ดังกรณีของ “คุณทองแดง” ผู้มีความกตัญญูต่อ “ผู้มีพระคุณ” ของตน

กรณีของ “คุณทองแดง” ชี้ให้เห็นถึงพระปรีชาญาณในการเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวของคุณทองแดง และ “หมาเทศ” มาสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศได้อย่างน่าอัศจรรย์^{๑๓} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพยายามผลิตกระบวนการทัศน์ในการมองตน การมองผู้อื่นและการพัฒนาประเทศ โดยทรงชี้ให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้คนไทยรู้จักใช้ปัญญาในการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเต็มที่ พร้อม

กับพิจารณาเลือกสรร และประยุกต์สิ่งใหม่ ๆ ที่มาจากต่างประเทศให้สอดคล้องกับสังคมไทยอย่างชาญฉลาด กระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้ ซึ่งท้ายที่สุดก็คือการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน

๓.๕ การพัฒนาด้วยวิถีแห่งความพอเพียง^{๑๔} พระราชดำรินี้เน้นความเป็นองค์รวมของสรรพสิ่ง นับเป็นส่วนหนึ่งของการวางรากฐานความคิดและกรอบใหม่แก่การพัฒนาประเทศ กล่าวคือ เป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจจากการนิยามความสำเร็จของการพัฒนาว่า เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญทางวัตถุไปสู่แนวทางที่เน้นวิถีชีวิตแบบพอเพียง ดังนั้น แม้ทรัพยากรของประเทศจะมีอยู่อย่างจำกัด แต่การพัฒนาประเทศก็ประสบความสำเร็จได้เพราะเป้าหมายของการพัฒนามีได้อยู่ที่การยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในสังคมโดยใช้ดัชนีการบริโภคเป็นตัวชี้วัด แต่อยู่ที่การปรับคุณค่าพื้นฐานของคนในสังคมเอง โดยเน้นความผาสุกทางจิตใจ ความรู้จักพอ ความเพียรในการสร้างสรรค์และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุดในลักษณะ

ของการประหยัด มัธยัสถ์และอดออม รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยคำนึงถึงการเก็บออมทรัพยากรไว้ใช้ในระยะเวลาตลอดจนรู้จักการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย สมถะ ในลักษณะการพึ่งตนเองทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและสังคมขนาดย่อย การพัฒนาในลักษณะนี้มักเน้นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ชุมชนย่อยเพื่อลดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ^{๑๕}

จะเห็นได้ว่าแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้อิงอยู่กับการที่ประเทศไทยจะต้องเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในภูมิภาค แต่ให้ความสำคัญกับการที่ประชาชนจะต้องมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง เรียบง่าย และสมถะ พระองค์ทรงอธิบายว่า คำว่า พอเพียง นั้นไม่ได้หมายถึงความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความพอเพียงในทัศนคติต่อการดำรงชีวิต เช่น การรู้จักประมาณตน การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การรู้จักเลือกทางสายกลางและการเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น^{๑๖} ด้วยเหตุนี้ ทัศนคติเรื่องความพอเพียงจึงตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติเชื่อมโยงสอดคล้องประสานกัน การดำรงชีวิตจึง

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๑๕} เพิ่งอ้าง

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.



ต้องตั้งอยู่ในกรอบของความพอดี และความเคารพในสิ่งอื่น ๆ ที่แวดล้อม ไม่เบียดเบียน หรือทำให้เครือข่ายใดขาดสะบั้นลง^{๑๗}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงเห็นถึงความสำคัญของการเปิดใจกว้าง ยอมรับความรู้ ความคิดเห็นใหม่ ๆ เพื่อนำมาปฏิบัติ ควบคู่กับการใช้วิจรรณญาณพิจารณาว่าสิ่งใหม่ ๆ นั้นมีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมหรือไม่^{๑๘} นอกจากนี้ ทรงเห็นว่าความเจริญประกอบด้วย ๒ ลักษณะ คือ ความเจริญทางกายภาพ และความเจริญทางจิตใจ ทรงเห็นว่าการพัฒนาทางวัตถุต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางความคิดและจิตใจ การพัฒนาทางกายภาพนั้นจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับการหล่อเลี้ยงสติปัญญาและคุณธรรมในใจของประชาชนในชาติ ซึ่งน่าจะส่งเสริมความคิดนี้ไปสู่เยาวชนของชาติ โดยผ่านระบบการศึกษาให้สามารถสร้างบุคคลากรรุ่นใหม่ผู้มีทัศนคติที่เหมาะสมกับการพัฒนาประเทศ เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้ ตั้งคำถาม อภิปราย หรือแม้แต่สอนครูได้ วิธีการนี้จะเป็นแนวทางไปสู่การเปิดโลกความรู้ หรือการตั้งคำถามใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศต่อไป อย่างไรก็ดี ทรงเน้น

ถึงทางสายกลางของความสัมพันธ์ ในเชิงการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างครูกับนักเรียน^{๑๙}

๓.๖ ความอ่อนน้อมถ่อมตน^{๒๐}

เพื่อให้สอดคล้องและรองรับแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตแบบพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับคุณธรรมแห่งความอ่อนน้อมถ่อมตน อันหมายถึงความพยายามที่จะจำกัดความเย่อหยิ่ง ถือดีในความสำคัญและความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ เน้นความสำคัญของเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่ง เล็งเห็นว่าตนไม่ได้มีอภิสิทธิ์เหนือสิ่งอื่นใดในโลกธรรมชาติ ความอ่อนน้อมถ่อมตนช่วยให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการบริโภคได้เป็นอย่างดี ทำให้มนุษย์ “ผลัด” ศูนย์กลางของการรับรู้ความทุกข์สุขออกไปจากตนเอง ช่วยให้มนุษย์ได้สัมผัสและชื่นชมโลกแห่งความเป็นจริงที่ตนไม่ได้เป็นศูนย์กลาง นำมาซึ่งการมองตนเองในรูปแบบใหม่ เป็นการรู้จักขอบเขตและระดับที่แท้จริงในความสามารถของตน มิได้ยกย่องว่าตนเองมีความสามารถพิเศษเหนือคนอื่น ๆ หรือถ่อมตัวว่าด้อยกว่าคนอื่น ๆ เมื่อมนุษย์ก้าวข้ามความหมกมุ่นกับความสุขสบายของตนเอง และหันมา

สัมผัสโลกแห่งความเป็นจริงที่ซับซ้อน และยิ่งใหญ่กว่าตน ความอ่อนน้อมถ่อมตนก็ยังฝังรากอย่างมั่นคงหนักแน่นในจิตใจของมนุษย์ และชี้้นำทางประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ไปในทางที่เหมาะสม^{๒๑}

คุณสมบัตินี้แห่งความอ่อนน้อมถ่อมตนนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการ “อบรมกล่อมเกล่า” จากสมเด็จพระบรมราชชนนีที่สำคัญคือ ได้ทรงให้ข้อคิดแก่สมเด็จพระปิโยรสว่า พระนามของพระองค์คือ “ภูมิพล” แม้จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์แต่ “ภูมิพลต้องเหยียบดิน...” และ “อย่าลืมหิว” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับคุณธรรมข้อนี้มาก ทรงเห็นว่าเป็นธรรมที่ขาดไม่ได้ในการดำเนินชีวิตของบุคคล มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดสำหรับผู้ปกครอง และได้ทรงถือปฏิบัติธรรมข้อนี้เป็นแบบอย่างอันดงามแก่พสกนิกรของพระองค์ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึง “คุณธรรมแห่งความอ่อนน้อมถ่อมตน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือแนวคิดเรื่องราชประชานุเคราะห์ ซึ่งสะท้อนพระราชดำริในเรื่องการช่วยเหลือจุนเจือกัน โดยที่ทั้งพระองค์เองและพสกนิกรต่างก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งในระบบ ซึ่งต้องจุนเจือเอื้อเพื่อ

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๘} เพิ่งอ้าง

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๒๐} สรุปรจากเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๓.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.



เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เพื่อให้
กิจการงานที่ช่วย “บำบัดทุกข์บำรุง
สุข” แก่ราษฎรดำเนินไปด้วยดี^{๒๒}

๓.๗ ความสามัคคี เป็นคุณ-
ธรรมอีกประการหนึ่งที่พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความ
สำคัญ ความสามัคคีเป็นคุณธรรม
ที่สืบเนื่องมาจากคุณธรรมความ
อ่อนน้อมถ่อมตน กล่าวคือ เมื่อแต่
ละบุคคลมีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความ
อ่อนน้อมถ่อมตนที่จะไม่ยึดถือ
ประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ แต่
มองว่าตนเป็นเพียงส่วนประกอบ
ย่อย ๆ ในสังคมที่กว้างใหญ่ที่ต้อง
พึ่งพาและอิงอาศัยสรรพสิ่งรอบตัว
ในการดำรงชีวิต และสำนึกในหน้าที่
ที่ตนพึงมีส่วนในการสร้างสรรค์
สังคมให้พัฒนาต่อไป^{๒๓}

๓.๘ การสร้างความรู้จาก ประสบการณ์จริงที่ได้จากท้องถิ่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะใช้ประ-
สพการณ์การพัฒนาพื้นที่มาสอน
นักเรียนในท้องถิ่น ให้ตระหนักถึง
ความสำคัญของการแสวงหาความรู้
และความพยายามในการแก้ปัญหา
ทั้งนี้เนื่องจากทรงมีพระราชดำริว่า
ในการนำการพัฒนาไปสู่ท้องถิ่นนั้น
ควรต้องให้การศึกษาแก่เยาวชนใน
ท้องถิ่นด้วย ซึ่งหมายถึงการให้องค์

ความรู้ เพิ่มขีดความสามารถในการ
พัฒนา สร้างทัศนคติที่เหมาะสม
ประกอบด้วยความเชื่อมั่นว่าความ
อดสาหะพยายามสามารถเปลี่ยน
ผืนแผ่นดินที่แร้นแค้นให้อุดมสมบูรณ์
ได้ นับว่าเป็นการพัฒนาทั้งคนใน
ชุมชนและตัวชุมชนเอง ให้มีความ
เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ดังกรณี
การพัฒนาพื้นที่แห่งหนึ่งในหมู่บ้าน
เขาเต่าที่พระองค์ได้ทรงดำเนินการ
มากกว่า ๕ ทศวรรษ การพัฒนาชุมชน
ดังกล่าวเป็นการแสดงความสำเร็จ
ของพระราชดำริในการพัฒนาชุมชน
ด้วยการสร้างความรู้ขึ้นมาจาก
ประสบการณ์จริงที่ได้จากท้องถิ่น
และการทำให้ความรู้ที่นั้น ๆ พัฒนา
ต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง^{๒๔}

๔. พระราชกรณียกิจเพื่อพสก- นิกรและประเทศชาติ

จากพระราชดำริที่สืบเนื่องมา
จากพระราชอุปนิสัยพื้นฐาน และ
พระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาดัง
กล่าว นำมาสู่การประกอบพระราช-
กรณียกิจเพื่อพัฒนาประเทศแบบ
ยั่งยืน โดยเน้นที่การทำให้ชีวิตความ
เป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น และพึ่งตน
เองได้ เป็นการพัฒนาทางกายภาพ
และจิตใจไปพร้อม ๆ กัน

พระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์

สุขของพสกนิกรและประเทศชาติ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ออกมาในรูปของโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริต่าง ๆ ซึ่งจนถึง
ปัจจุบันมีประมาณ ๓,๐๐๐ โครงการ^{๒๕}
และสามารถจัดแบ่งได้เป็น ๘ ประเภท
คือ การเกษตร สิ่งแวดล้อม การ
พัฒนาแหล่งน้ำ การส่งเสริมอาชีพ
การคมนาคมสื่อสาร การสาธารณสุข-
สุข การสวัสดิการสังคม และอื่น ๆ
โครงการดังกล่าวมีหลักการดำเนินงาน
ในลักษณะเดียวกัน ดังนี้^{๒๖}

(๑) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
เน้นเสมอว่า โครงการอันเนื่องมา
จากพระราชดำริมุ่งช่วยเหลือแก้ไข
ปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลัง
ประสบอยู่ ดังทรงกล่าวว่า “...ถ้า
ปวดหัวคิดอะไรไม่ออก ...ต้องแก้ไข
การปวดหัวนี้ก่อน แต่ปวดหัวใช้ยา
แก้ปวด ...หรือยาอะไรก็ตามแก้ปวด
หัว มันไม่ได้แก้อาการตรง แต่ต้อง
แก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ใน
สภาพที่จะคิดได้...”

(๒) การพัฒนาต้องเป็นไป

ตามขั้นตอน ทรงมีพระราชดำริว่า
การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน
คือ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
ในลักษณะของการพึ่งตนเอง แล้วจึง
ค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก ไม่ใช่

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๒๔} เพิ่งอ้าง

^{๒๕} สุขุมธ ดันดิเวชกุล, ใต้เบื้องยุคลบาท, หน้า ๑๘๓-๑๘๔. อ้างถึงใน สวัสดิ์ เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖.

^{๒๖} สรุปจาก สวัสดิ์ เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖-๒๘.



เอาความเจริญ หรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันมีโอกาสเตรียมตัว หรือตั้งตัวดังพระราชดำรัสว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป”

(๓) การพึ่งตนเอง ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือราษฎรตามความจำเป็นเหมาะสมกับสภาพ เพื่อให้ราษฎรสามารถพึ่งตนเองได้ และออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ลำบาก ดังทรงกล่าวว่า “...ในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเขา เพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

(๔) การส่งเสริมความรู้และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม เนื่องจากทรงมีพระราชดำริว่า ความรู้ในการทำมาหากิน โดยเฉพาะการเกษตรกรรมจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และต้องมี “ตัวอย่างของความสำเร็จ” ให้ราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ได้มีโอกาสรู้เห็นและเรียนรู้ เพื่อที่จะนำไปปฏิบัติเองได้

จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นในทุกภูมิภาค โดยเน้นเรื่อง การประหยัด สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ

(๕) การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สืบเนื่องจากทรงมีพระราชดำริว่า ในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมานั้น เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย ขณะเดียวกันก็ได้มีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในที่สุดก็เสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด จึงทรงมุ่งให้มีการพัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว

(๖) การส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่มุ่งการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและการบริการเป็นหลัก ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม จึงทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การกำจัดน้ำเสียในกรุงเทพฯ และในเมืองหลักต่าง ๆ ด้วยวิธีการหลายรูปแบบ เช่น การใช้ฝักตบช่วยกรองความสกปรกในน้ำเสีย การใช้กังหันน้ำชัยพัฒนาบำบัดน้ำเสีย และการกำจัดขยะอย่างถูกต้อง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ระยะแรกเป็นงานทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุขเป็นสำคัญ เพราะขณะนั้นราษฎรผู้มีปัญหาทางสุขภาพ ไม่อาจได้รับการบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตั้งโครงการด้านนี้ขึ้นมา เพื่อช่วยบำบัดทุกข์ให้แก่ราษฎร เช่น โครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่ โครงการเรือรักษาโรคเคลื่อนที่ตามลำน้ำ ต่อมา เมื่อทรงเห็นว่างานทางด้านนี้เริ่ม “เข้ารูปเข้ารอย” แล้ว ประกอบกับรัฐบาลได้สนองพระราชดำริเข้ารองรับงานด้านนี้บ้างแล้ว จึงทรงมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อความอยู่ดีกินดีของราษฎร เริ่มจากการวางแผนให้ราษฎรมีชีวิตอยู่ในขั้น “พอกิน พออยู่” ก่อน แล้วจึงขยายไปสู่ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งเป็นระดับที่ก้าวหน้าต่อไป^{๒๗} ทั้งนี้ ในระยะแรกโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะมีการทดลองค้นคว้า ทั้งในและนอกพระราชฐาน เช่น โครงการฝนหลวง โครงการประมงพระราชทาน โครงการโคนม และอื่น ๆ หลังจากการค้นคว้าทดลองจนทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมั่นพระราชหฤทัยแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เผยแพร่โครงการนั้นสู่ราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ต่อไป

^{๒๗} สุเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องยุคลบาท, หน้า ๑๘๓ อ้างถึงใน สาวิตรี เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๕.



ในการ “พลิกชีวิต” พสกนิกร จากความอดอยากยากแค้นและ ทุกขเวทนาให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ภายใต้อาณัติของพระราชนิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญในเรื่อง น้ำ เพราะ “น้ำคือชีวิต ราษฎรจะ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยน้ำ”^{๒๘} ทั้งนี้ นอกจากคนทั่วไปจะบริโภคน้ำในชีวิตประจำวันแล้ว ประชากรมากกว่าร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรม ซึ่งต้องอาศัยน้ำ เป็นปัจจัยพื้นฐาน น้ำมิใช่เป็นเพียง ปัจจัยหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตของมวล มนุษยชาติเท่านั้น แม้สัตว์และพืช ก็ต้องอาศัยน้ำ ถ้าไม่มีน้ำชีวิตเหล่านั้นก็อยู่ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมุ่งมั่น ในการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ พัฒนา ทรัพยากรน้ำ ทั้งน้ำท่วม น้ำขัง น้ำแล้ง น้ำในที่ราบและพรุ^{๒๙} จน กระทั่งผู้คนถวายเป็นการยกย่องว่า ทรงเป็น “จอมปราชญ์แห่งน้ำ”

ผลการศึกษาของรองศาสตราจารย์ผ่องศรี จันท้าว พบว่าในการ แก้ไขปัญหาเรื่องน้ำและพัฒนา ทรัพยากรน้ำ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการใน ทุกพื้นที่ของประเทศไทยที่ประสบ ปัญหาเรื่องน้ำ ตามสภาพทางภูมิ-

ศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อน ให้เห็นพระปรีชาสามารถและพระ อัจฉริยภาพด้านภูมิศาสตร์และสิ่ง แวดล้อมของพระองค์^{๓๐} โดยเฉพาะ เรื่องสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ พกน้ำและป่าไม้ รวมทั้งการใช้ แผนที่ในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น อันแสดงถึงพระอัจฉริยภาพในการ อ่านและแปลความหมายของแผนที่ของพระองค์^{๓๑}

พระราชกรณียกิจในการแก้ ปัญหาเรื่องน้ำและพัฒนาทรัพยากร น้ำ เริ่มตั้งแต่ต้นรัชกาลเมื่อพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่ง ทำให้ทรงได้รับทราบปัญหาในการ ประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ของราษฎร อันมีสาเหตุสำคัญมา จากปัญหาเรื่องน้ำ ดังนั้น พระองค์ จึงทรงดำเนินการแก้ไขปัญหาดัง กล่าวในทุกภูมิภาคของประเทศ โดย ทรงยึดหลักการพัฒนาตามพระราช- ดำริที่เน้นความเป็นเอกภาพของ องค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ในองค์กรวม และสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม วิถีแห่งความพอเพียง และความเท่าเทียมกัน คุณธรรม

แห่งความอ่อนน้อมถ่อมตน ความ กตัญญู ความสามัคคี และการสร้าง ความรู้จากประสบการณ์จริงที่ได้ จากท้องถิ่น ทั้งนี้ ก็ด้วยพระราชดำริ ที่เป็นพื้นฐานแห่งพระราชอุปนิสัย คือ พระเมตตาและพระมหากรุณา- ธิคุณของพระองค์ต่ออาณาประชาราษฎร์ ประกอบกับพระปรีชาสามารถ และพระอัจฉริยภาพด้านภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการใช้ แผนที่ ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ และ กล้องถ่ายรูป ซึ่งเป็น “คู่มือ” ของ พระองค์ในทุกหนทุกแห่งที่เสด็จฯ ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ที่ต้องการการ พัฒนาตลอดระยะเวลา ๖ ทศวรรษ แห่งการครองราชย์ จนทำให้ปัจจุบัน นี้มีโครงการพัฒนาพื้นที่อันเนื่อง มาจากพระราชดำริประมาณ ๓,๐๐๐ โครงการ ซึ่งเกินกว่ากึ่งหนึ่งเป็น โครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาและ การจัดการแหล่งน้ำให้แก่ราษฎร^{๓๒} อันเป็นวิถีสานแห่งการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ปวงชนชาวไทยของ พระผู้ทรงเป็น “พลังแห่งแผ่นดิน” ทั้งนี้ จะทรงพินิจพิเคราะห์ให้จัดทำ โครงการตามพระราชดำริ โดยเลือก ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ และภูมิอากาศของพื้นที่ปัญหานั้น ๆ ตัวอย่างโครงการพัฒนาและ จัดการทรัพยากรน้ำของพระบาท

^{๒๘} ผ่องศรี จันท้าว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระปรีชาสามารถด้านภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม, หน้า ๔.

^{๒๙} โปรดดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๘.

^{๓๐} โปรดดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๘.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.



สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่ **โครงการลุ่มน้ำลำพะยังตอนบน** จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อช่วยเหลือราษฎรในพื้นที่ให้มีน้ำทำการเกษตรและอุปโภคบริโภคตลอดปี และช่วยบรรเทาอุทกภัยในเขตพื้นที่ตอนล่าง โครงการ**ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน** จังหวัดจันทบุรี เพื่อพัฒนาด้านอาชีพการประมงและการเกษตรในเขตพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลจันทบุรี รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลตามธรรมชาติ โครงการ**ศูนย์ศึกษาพัฒนาภูพาน** จังหวัดสกลนคร เพื่อพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรให้แก่เกษตรกรในหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ และศูนย์ฯ สาขา ขยายผลการพัฒนาด้านการเกษตรที่ได้จากการศึกษาทดลองวิจัยที่ประสบความสำเร็จจากศูนย์ฯ ให้แก่เกษตรกรและส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด อันจะทำให้มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ได้แก่ **โครงการฝนเทียมหรือฝนหลวง** ซึ่งใช้เวลาค้นคว้าทดลองนานกว่า ๑๐ ปี โดยคณะปฏิบัติการฝนหลวงตามหลักการของพระราชดำริ เพื่อช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำของเกษตรกร **โครงการเขื่อนอเนกประสงค์** เพื่อเอื้อประโยชน์ในการ

อุปโภคบริโภคของราษฎรในท้องถิ่น ใช้พลังน้ำในการผลิตกระแสไฟฟ้า และน้ำส่วนที่เหลือเขื่อนยังสามารถใช้เลี้ยงสัตว์น้ำเป็นอาหารได้ **โครงการอ่างเก็บน้ำ ฝ่ายทดน้ำ และสระประจำไร่นา** ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริแหล่งน้ำขนาดเล็กจำนวนมาก เพื่อให้เกษตรกรสามารถมีน้ำใช้ในการเกษตร อุปโภค และบริโภคได้ตลอดปี โครงการแก้ปัญหา น้ำท่วมขังโดยเฉพาะในที่ราบในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งนำมาสู่**โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายรูปแบบรอบกรุงเทพฯ** ได้แก่ โครงการแก้มลิง ทำนบกั้นน้ำ ประตูน้ำ ควบคุมน้ำ โครงการบึงพระราม ๙ โครงการบึงมักกะสัน พร้อมกับพระราชทานข้อเสนอแนะต่าง ๆ เช่น เตรียมเส้นทางระบายน้ำ ขยายทางระบายน้ำ เพิ่มคันกันเหนืออ่างเก็บน้ำก่อนที่น้ำจะไหลเข้ากรุงเทพฯ ทั้งนี้รวมทั้งการสร้างอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ด้วย ส่วนเรื่อง**พรุ** ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขัง มักเป็นที่รับน้ำจากที่สูงกลายเป็นที่น้ำท่วมขัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ระบายน้ำ เพื่อให้ราษฎรปลอดภัยจากการถูกน้ำท่วมขัง^{๓๓}

การแก้ปัญหาเรื่องน้ำนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้กระบวนการทัศน์ในการมองแบบองค์รวม ที่ทุกสิ่งล้วนเป็นหน่วยย่อยที่

ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการสร้างความรู้จากการปฏิบัติจริงและความสามัคคี ทำให้การแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นไปอย่างได้ผล ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ทรงมองกรุงเทพฯ อย่างเป็นระบบในภาพกว้างแบบองค์รวม ทำให้ทรงสามารถป้องกันน้ำท่วมและน้ำขังกรุงเทพฯ ได้^{๓๔}

กล่าวโดยสรุปในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องน้ำ และการพัฒนาทรัพยากรน้ำ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จ ทอดพระเนตรภูมิประเทศทุกภูมิภาคด้วยพระองค์เอง ทรงใช้แผนที่และรูปถ่ายทางอากาศเพื่อพิจารณาความแตกต่างของแต่ละภูมิภาค แม้ว่าข้อมูลแหล่งน้ำจะเปลี่ยนไปมาก แต่ด้วยพระปรีชาสามารถในการอ่านแผนที่ทำให้ทรงสามารถวินิจฉัยเลือกพื้นที่ที่สมควรในการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบด้วยการสร้างฝายเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ท่อส่งน้ำ ฯลฯ นอกจากนี้ ในเหตุการณ์อุทกภัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในการวางแผนและแก้ไขปัญหาอุทกภัยได้สำเร็จ

^{๓๓} สรุปรมาจากเรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๒๐.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.



และยังทรงวางแผนแก้ไขอย่างต่อเนื่อง โดยการใช้โครงการแก้มลิง ดึงเหตุการณ์อุทกภัยในกรุงเทพฯ และชุมพร นอกจากนี้ ยังโปรดเกล้าฯ ให้มีการแก้ไขปัญหาระยะยาว โดยให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาขึ้น เนื่องจากพระราชดำริตามภูมิภาคต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงความแตกต่างของแต่ละภูมิภาค ภูมิภาค และสภาพระบบนิเวศ ทั้งระบบนิเวศป่าต้นน้ำ ระบบนิเวศพื้นราบ และระบบนิเวศชายฝั่งทะเล ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นสถานที่สาธิตการพัฒนา เบ็ดเสร็จด้วยวิทยาการแผนใหม่ เป็นแบบอย่างในการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาคเดียวกัน พร้อมกันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ที่ก้าวหน้าทันสมัย รวมทั้งเทคโนโลยีการสำรวจข้อมูลระยะไกล ทั้งข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายดาวเทียม ในการวิเคราะห์ติดตามและประเมินผลการพัฒนา และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง^{๓๕} ซึ่งสะท้อนให้เห็นพระราชญาณทัศน์ที่กว้างไกลลึกซึ้ง มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีการติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง

สม่าเสมอ อันเป็น “หัวใจ” ของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากการจัดตั้งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมูลนิธิช่วยพัฒนาขึ้น เพื่อเข้ามาประสานงานร่วมมือและสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการพัฒนาอื่น ๆ ให้สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้โครงการที่มีปัญหาสามารถดำเนินการไปได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๓๖}

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ นั้น นอกจากแสดงถึงพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่ออาณาประชาราษฎร์แล้ว ยังแผ่ไปถึงปวงสัตว์และพืชด้วย เช่น การจัดตั้งสถานเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าหรือสวนสัตว์เปิดหลายแห่ง ซึ่งเมื่อเพาะเลี้ยงสัตว์ได้และมีจำนวนมากแล้วก็ปล่อยเข้าไป เพื่อให้มีการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติต่อไป นอกจากนี้ ยังมีโครงการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งนอกจากเป็นการพัฒนาความรู้แล้ว ยังก่อให้เกิดการพึ่งพาตัวเองได้ในทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ด้วย เช่น โครงการเฝ้าระวังโรคระบาดในสัตว์ปีก โครงการ

การตรวจเครื่องหมายดีเอ็นเอของสุนัขสายพันธุ์ไทย นอกจากนี้ ยังมีโครงการสงเคราะห์สัตว์ด้อยโอกาส รวมทั้งการสร้างสระสุวรรณชาติเพื่อรักษาแบบชนาบำบัดให้สุนัขที่ป่วยด้วยโรคกระดูก และโรคระบบประสาทด้วย ส่วนโครงการที่เกี่ยวข้องกับพืชนั้น พิจารณาได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง ให้กรมป่าไม้เร่งรัดปลูกป่าทดแทนป่าไม้ที่ลดลงจากการตัดไม้ทำลายป่าและสภาวะอากาศที่แปรปรวนแปร เพื่อให้เป็นป่าชุมชนและเป็นป่าชุ่มชื้นแหล่งน้ำ โดยให้เป็นไปตามพระราชดำรินในเรื่องหลักการปลูกป่า คือพรรณไม้ที่ใช้ปลูกต้องเป็นไม้ท้องถิ่นหรือพรรณไม้เดิมที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศนั้น ๆ และต้องเป็นพรรณไม้ประเภทโตเร็วด้วย^{๓๗} พร้อมกันนั้นทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรใช้ประโยชน์จากป่าไม้ให้เป็นและอยู่ร่วมกันได้ต่อไป ด้วยการปลูกฝังให้ราษฎรมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาป่า ปรากฏว่าโครงการดังกล่าวกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศด้วยความร่วมมือของรัฐบาลและภาคเอกชนรวมทั้งราษฎรทั่วไปด้วย

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๓๐.

^{๓๖} “The Chaipattana Foundation.” (online). Accessible at <http://www.chaipat.or.th/noframe/thai/index.html> อ้างถึงใน สวัสดิ์ เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘.

^{๓๗} จากฟ้า...สู่ดิน เล่ม ๑, หน้า ๒๓๑, อ้างใน สวัสดิ์ เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐.



๕. การสั่งสอนธรรมแก่ราษฎร

การสั่งสอนธรรมแก่ราษฎรนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติในเรื่องนี้อย่างจริงจังด้วยพระเมตตา ซึ่งเข้าอยู่ในขอบข่ายของความเป็นธรรมราชา ดังที่มีผู้กล่าวว่า “การทำให้คำสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งดูเป็นนามธรรมและอาจใช้ไม่ได้ หรือแม้ได้ก็ไม่ดีกับโลกทุกนนิยสมัยใหม่ กลับเป็นสิ่งที่มียผลอย่างน่าอัศจรรย์”^{๓๘} นั่นคือ “คุณูปการของในหลวงรัชกาลปัจจุบันต่อพระพุทธศาสนา นั่นก็คือ การแสดงตัวอย่างให้เห็นว่าที่เราชาวพุทธเชื่อว่า ‘พระธรรมเป็นอภิลักขิต’ คือใช้ได้ไม่ว่ายุคใดสมัยใด’ นั่นเป็นความจริง”^{๓๙}

อาจพิจารณาการสั่งสอนธรรมแก่ราษฎรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในลักษณะของการแสดงออก เป็น ๓ แบบ คือ

๕.๑ การแสดงออกด้วยพระราชปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม จากพระราชดำริและพระราชกรณียกิจข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติธรรมให้เป็นที่ประจักษ์ ทั้งคุณธรรมในด้านความเมตตากรุณา ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกตัญญูต่อสรรพสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นองค์รวม ความเพียร ความสามัคคี และความพอเพียง

การปฏิบัติของพระองค์นับเป็นแบบแผนและแบบอย่างอันดีงามแก่คนทั่วไป จึงเท่ากับเป็นการสั่งสอนธรรมให้แก่ราษฎรด้วยการเห็น “ตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงในเชิงประจักษ์” นอกจากพระราชกรณียกิจอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ได้นำเสนอแล้ว พระราชกรณียกิจอีกเรื่องหนึ่งที่นำชื่นชมและเป็นแบบอย่างทั้งดงามก็คือ การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงผนวชในบวรพุทธศาสนา ในขณะที่ทรงครองราชย์ พระองค์ได้ทรงระบุถึงผู้ที่ทรง “แทนคุณ” ในการทรงผนวช คือ พระราชบุพการีและสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงมีคุณูปการต่อพระองค์ จากนั้นก็ทรงอุทิศส่วนกุศลแก่ “ทุกท่าน” ซึ่งหมายรวมถึงอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ด้วย ดังพระราชดำรัสในการเสด็จบรรพชาอุปสมบทเมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ทรงกล่าวว่า “...ขอทุกท่านจงมีส่วนได้รับกุศลความดีงาม อันจักพึงมีจากการที่ข้าพเจ้าเข้าอุปสมบทในพระศาสนาครั้งนี้โดยทั่วกันเทอญ”^{๔๐} แสดงว่าทรงมีพระเมตตา ทรงตั้งพระทัยเผื่อแผ่ส่วนบุญกุศลนี้แก่ราษฎรเช่นเดียวกับที่ทรงอุทิศแก่พระราชบุพการี และผู้ทรงมีคุณูปการต่อพระองค์^{๔๑} พระราชปฏิบัตินี้

เป็นแบบอย่างของความกตัญญูกตเวทิต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ ขณะเดียวกันก็แสดงถึงพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อปวงชนชาวไทยด้วย

๕.๒ การแสดงออกโดยผ่านงานพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงงานพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง ซึ่งล้วนแต่แฝงคติธรรมเพื่อสั่งสอนผู้อ่านให้ “ซึมซับผ่านตัวหนังสือ และสาระของเรื่อง” ที่จะยกมาเป็นตัวอย่าง ๒ เรื่อง คือ เรื่อง พระมหาชนก และเรื่องทองแดง

เรื่องพระมหาชนก โดยเนื้อหา มาจากชาดกสำคัญในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า ทศชาติชาดก ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา ก่อนหน้าที่พระพุทธองค์จะทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมายาวนาน ซึ่งมีพระชาติสุดท้ายที่สำคัญอยู่ ๑๐ ชาติ เรียกว่า ทศชาติ แต่ละพระชาติทรงบำเพ็ญบารมีที่สำคัญเป็นอย่าง ๆ และ ๑ ในทศชาตินี้ก็คือ ทรงเคยเกิดเป็นพระมหาชนกและทรงบำเพ็ญ “วิริยบารมี” อันหมายถึงความเพียร ซึ่งน่าจะได้แก่ตอนที่พระมหาชนกทรงว่ายน้ำอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าโอกาสที่จะถึงฝั่งนั้นแทบไม่มีเลย ความหมายของวิริยะที่

^{๓๘} สมภาร พรหมทา, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗.

^{๓๙} เพิ่งอ้าง

^{๔๐} อ้างถึงใน สาวิตรี เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒.

^{๔๑} เพิ่งอ้าง



ปรากฏในมหาชนกชาดกคือ “ความมุมนะไม่ทอดยทั้งที่มองไม่เห็นความสำเร็จ”^{๔๒} แม้กระนั้นพระมหาชนกก็ไม่ทรงทอดย トラบใดที่ยังมีลมหายใจก็จะยังทำสิ่งที่ดูเหมือนไร้สาระต่อไป ความไร้สาระในสายตาของคนอื่นนั้น ผู้ที่ไม่เคยทอดยก็จะสามารถทำให้มีสาระขึ้นมาได้ ซึ่งจริยธรรมการใช้ชีวิตแบบนี้ก็เป็น การทำให้บุคคลนั้นพ้นไปจากการครอบงำของผู้อื่นอย่างสิ้นเชิง พระมหาชนกจึงเป็นบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามปัญญาของตนเอง รู้ว่าอะไรถูกอะไรควรสำหรับตนเอง เมื่อตระหนักรู้เช่นนี้แล้ว ก็ไม่ยอมให้ความคิดของมหาชนมาบั่นทอนการกระทำที่ตนมั่นใจว่าถูกต้องแล้ว ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการสอนให้คนมีสติมั่นคง เด็ดเดี่ยว เข้มแข็ง และเป็นที่พักแห่งตนด้วย ดังเมื่อเรือกำลังจมและผู้คนส่วนใหญ่พากันรำให้คร่ำครวญรอความตายอยู่นั้น พระมหาชนกได้เสียดอกมาเตรียมการเพื่อพาดตนเองให้พ้นภัยอย่างมีสติ มั่นคง เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว โดยไม่หวังพึ่งผู้ใด แต่ได้กระทำตนเป็นที่พึ่งแห่งตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระราชนิพนธ์เรื่องนี้จึงมีส่วนอย่างมากที่ทำให้คนไทยโดยทั่วไปที่ไม่ได้สนใจพระพุทธศาสนาหันมาสนใจ และ “การที่พระราชนิพนธ์เรื่องนี้

แพร่กระจายออกไปมาก ...ต้องกล่าวว่า เป็นโอกาสที่ดีของการที่ ‘ธรรม’ จะได้รับการปลูกให้ต้นขึ้นใน ‘โลก’ ได้ไม่น้อยทีเดียว”^{๔๓}

“ธรรม” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใส่ไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็น การสอนให้ผู้อ่านหันกลับไปหาสิ่งที่ เป็นพื้นฐานที่สุดในชีวิตมนุษย์ อันได้แก่ การมองเห็นคุณค่าของการได้ทำงานตาม ที่ตนเองรัก โดยไม่ต้องแข่งกับความเป็นไปในโลก ธรรมเรื่องความเพียรหรือวิริยะนี้จึงเข้ากันได้ดีกับรูปแบบชีวิตที่พระราชทานให้แก่คนไทยก็คือ “เศรษฐกิจแบบพอเพียง” คุณธรรมที่พระองค์ทรงเลือกมาสื่อสารแก่คนในโลกสมัยใหม่ที่อยู่กับ “ความฟุ้งเฟ้อ แข่งขัน ไม่รู้จักพอ” ก็คือ “ความเรียบง่าย ซื่อตรงต่อตนเอง รู้จักพอ รู้ว่าอะไรคือแก่นแท้ของชีวิต” การที่จะเห็นคุณค่าของความเรียบง่ายในชีวิตนั้น ก็ต้องใช้ความเด็ดเดี่ยวและปัญญา ซึ่งต้องอาศัยการสะสมประสบการณ์ในชีวิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เพียงแต่ทรงสอนในเรื่องนี้ แต่ทรง “กระทำ” ด้วย ดังการที่ทรงเลี้ยง “คุณทองแดง” เป็นการแสดงให้เห็นว่าความสุขในชีวิตของมนุษย์นั้น มาจากของเรียบง่ายที่สามารถใช้ปัญญาและความมีจิตใจอ่อนโยนเพียงพอที่จะเข้าใจ

คุณค่าของสิ่งเหล่านี้ที่อยู่รอบตัวโดยไม่ต้อง “ไขว่คว้า” สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ดังนั้น พระราชปฏิบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเป็น “ตัวอย่างอันประเสริฐสุดของการทำให้ธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นจริงขึ้นมาได้ และธรรมชนิดนี้จะเป็นตัวอย่างที่ดีของการที่ประชาชนโดยทั่วไปจะได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันในวงกว้าง เพราะองค์ผู้เผยแผ่ธรรมทรงอยู่ในที่สูงมากกว่าคนอื่น ๆ นั้นเอง”^{๔๔}

พระราชนิพนธ์เรื่องทองแดง เป็น “สื่อ” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการสอนความเมตตาปรานีต่อสัตว์ให้แก่ราษฎร โดยผ่านเรื่องราวของ “คุณทองแดง” สุนัขทรงเลี้ยง พร้อม “ภาพประกอบ” ซึ่งมีทั้งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์กับสุนัขทรงเลี้ยงอีกจำนวนมาก และภาพของ “คุณทองแดง” กับสุนัขอื่น ๆ เรื่องราวและ “ภาพประกอบ” โดยเฉพาะพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์กับสุนัขทรงเลี้ยงต่าง ๆ สะท้อนพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อ “สัตว์เลี้ยง” ซึ่งเป็นสุนัขบ้านธรรมดา ขณะเดียวกันก็ทรงสอนให้ราษฎรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ ของความกตัญญู โดยดูตัวอย่างจากการปฏิบัติของ “คุณทองแดง” ที่มีต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย เรื่องราวและ

^{๔๒} สมภาร พรหมทา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๔๔} เพิ่งอ้าง



“ภาพประกอบ” ในพระราชนิพนธ์ เป็นที่ “จับตาจับใจ”แก่ผู้ที่ได้ “อ่าน” และได้ “รู้เห็น” เป็นอย่างมาก ยิ่งกว่านั้นในพระราชนิพนธ์เรื่องทองแดง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เรื่องราวของ “คุณทองแดง” มาเป็น กุศโลบายในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ^{๔๕} เริ่มจากทรงเรียก “คุณทองแดง” ว่าเป็น “หมาเทศ” ในความหมายใหม่ว่าเป็นสุนัขที่ “มาจากสุนัขพันธุ์เทศบาล” ซึ่งมีได้ด้อยไปกว่าสุนัขพันธุ์ต่างประเทศที่มีราคาแพง เพราะเมื่อนำสุนัขพันธุ์ไทย “มาผสมให้ดี” “ลงท้ายเราจะได้สุนัขที่น่ารัก เลี้ยง เชื่อง และใช้งานได้ดี” ทำหน้าที่เป็นสุนัขตำรวจหรือสุนัขทหารตมระเบิด และยาเสพติดแทนสุนัขพันธุ์ต่างประเทศที่มีราคาสูงได้เป็นอย่างดี เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อมโยงเรื่องราวของ “คุณทองแดง” และ “หมาเทศ” มาสู่กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศ นั่นคือ ทรงชี้ให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น รู้จักที่จะใช้ปัญญาในการพัฒนา ศักยภาพของสิ่งที่มีอยู่อย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันพิจารณาเลือกสรร และปรับปรุงยุคตั้งสิ่งใหม่ ๆ ที่มาจากต่างประเทศให้สอดคล้องประสานกับสังคมไทยอย่างชาญฉลาด อันเป็นแนว

ทางไปสู่การพัฒนาอย่างพอเพียง ยั่งยืน และพึ่งตนเองได้^{๔๖} พร้อมกันนั้นพระราชดำริดังกล่าวยังเป็นการช่วยแก้ปัญหาสุนัขจรจัด ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งในสังคมไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีเพียง “สั่งสอน” คุณธรรมในพระพุทธศาสนาแก่ราษฎรโดยผ่านพระราชนิพนธ์ของพระองค์ แต่ยังคงทรงปฏิบัติพระองค์เป็น “แบบอย่าง” ด้วยเช่นเดียวกับการประกอบพระราชกรณียกิจในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว การสอนคุณธรรมดังกล่าว นับว่าแพร่หลายไปสู่ปวงชนชาวไทย ตามจำนวนพระราชนิพนธ์เรื่องทองแดง ซึ่งเป็นที่นิยมและกล่าวขานถึงกันมาก เช่นเดียวกับเสื้อคุณทองแดงที่จำหน่ายดีมาก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเงินดังกล่าวไปดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสัตว์ การสงเคราะห์สัตว์ ด้อยโอกาส และการสร้างสระว่ายน้ำ “สุวรรณชาด” สำหรับการรักษา สุนัขที่มีปัญหาเกี่ยวกับกระดูกและประสาท อันแสดงพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ต่อสัตว์อื่น ๆ ด้วยดังกล่าวมาแล้ว การบริจาคเงินเพื่อซื้อพระราชนิพนธ์และเสื้อคุณทองแดงของประชาชนเป็น

จำนวนมาก ก็สะท้อนถึงความสำเร็จ ส่วนหนึ่งของการสอนความเมตตาให้แก่ราษฎรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๕.๓ การแสดงออกโดยผ่านการพระราชทานกระแสพระราชดำริสและพระบรมราโชวาทในโอกาสต่าง ๆ พระราชดำริต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เสนอไว้ในตอนต้นส่วนใหญ่ “แสดงออก” โดยผ่านการพระราชทานกระแสพระราชดำริสและพระบรมราโชวาทแก่คณะบุคคลในโอกาสต่าง ๆ ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่ทรงสั่งสอนในเรื่องใดนั้น จะทรงพิจารณาตามสถานการณ์และโอกาสที่เหมาะสม^{๔๗} ดังเมื่อคราวที่ประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องนี้แก่ปวงชนชาวไทย ดังพระราชดำริสฯ ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้ทรงอธิบายว่า คำว่า พอเพียงไม่ได้หมายความว่าถึงความสามารถในการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความพอเพียงในทัศนคติต่อการดำรงชีวิต การรู้จักประมาณตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เคารพความคิดเห็นผู้อื่น และรู้จักเลือกทางสายกลาง เช่นเดียว

^{๔๕} ภูมิพร พานโพธิ์ทอง และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า ๗.
^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๘.
^{๔๗} สาวิตรี เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗.



กับเนื้อความในพระราชดำรัสฯ พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งย้ำให้เห็นถึงแนวคิดการพัฒนาแบบพอเพียงของพระองค์ที่ตระหนักถึงสายสัมพันธ์อันละเอียดอ่อนของสรรพสิ่งที่รวมไปถึงความเป็นหนึ่งเดียวของกรอบวิถีคิด คุณธรรมและการปฏิบัติเพื่อพัฒนาประเทศ^{๔๔}

แนวพระราชดำริที่แสดงถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถพิจารณาได้ว่า ในทางเศรษฐกิจนั้นเปรียบเสมือนเสาเข็ม โดยมีหลักการคือ ต้องทำแบบคนจนและต้องพึ่งตนเอง ดังนี้^{๔๕}

เปรียบเสมือนเสาเข็ม

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้ นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป”

ต้องทำแบบคนจน

“ต้องทำแบบคนจน เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก ก็จะมีแต่ถอยหลัง ประเทศเหล่านั้นที่เป็น

ประเทศที่มีอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลัง และถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเริ่มการบริหารที่เรียกว่า **แบบคนจน** แบบที่ไม่ติดกับตำรา มากเกินไป ทำอย่างมีสามัญสำนึกนี้แหละคือ เมตตากันก็จะอยู่ได้ตลอดไป”

พึ่งตนเอง (self-sufficiency)

“self-sufficiency นั้น หมายถึงถึงผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง) ...บางคนแปลจากภาษาฝรั่งว่าให้ยืนบนขาตัวเอง คำว่า “ยืนบนขาตัวเอง” นี้มีบางคนพูดว่าขอบกลใครจะมายืนบนขาคนอื่น มายืนบนขาเรา เราก็โกรธ แต่ตัวเองยืนบนขาตัวเองก็ต้องเสียหลักหกล้มหรือล้มลง อันนี้ก็เป็นการคิดที่อาจจะเฟื่องไปหน่อย แต่ว่าเป็นความที่เขาเรียกว่า ยืนบนขาของตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) หมายความว่าสองขาของเราที่ยืนบนพื้น ให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอยืมขาของคนอื่นมาใช้สำหรับยืน”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในระดับต่าง ๆ ดังนี้^{๔๖}

ระดับครอบครัว

ทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน รู้จักคำว่า “พอ” รวมทั้งพยายามพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชำนาญ ตลอดจนมีความ

สุขและความพอใจกับชีวิตที่พอเพียง ยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต

ระดับชุมชน

รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของตนและชุมชน มีความเอื้ออาทรระหว่างชุมชน ทำให้เกิดพลังทางสังคม และพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ ต่อไป

ระดับรัฐหรือระดับประเทศ

เป็นการวางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียงและพร้อมก่อน จึงค่อย ๆ ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ

ระดับนักธุรกิจ

ยอมรับการมีกำไรในระดับพอประมาณ มีเหตุผลเพียงพอที่จะลงทุน และต้องไม่แสวงหากำไร โดยการเอาเปรียบผู้บริโภคหรือผิดกฎหมาย มีคุณธรรมจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทนและรับผิดชอบต่อสังคม แต่ขณะเดียวกันก็พัฒนาประสิทธิภาพการผลิต ปรับปรุงสินค้าให้ทันกับความต้องการของตลาดและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี แบ่งปันผลประโยชน์ในกลุ่มผู้มีส่วนในการประกอบการอย่างสมดุล ทั้งนี้ ยังคงเน้นการส่งออก แต่ต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยต้องระลึกว่าการจะก้าวทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์นั้น ต้องอาศัยความรู้ รอบคอบ และ

^{๔๔} โปรดดูรายละเอียดใน ฌรัฐพร พานโพธิ์ทอง และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า ๘-๑๐.

^{๔๕} สุเมธ ตันติเวชกุล, หลักธรรม หลักทำตามรอยพระยุคลบาท, หน้า ๑๑๒-๑๑๔ อ้างถึงใน สวัสดิ์ เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘.

^{๔๖} สุเมธ ตันติเวชกุล, หลักธรรม หลักทำตามรอยพระยุคลบาท, หน้า ๑๑๗-๑๒๘ อ้างถึงใน สวัสดิ์ เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘-๑๙.



ระมัดระวังอย่างยิ่ง

ระดับนักการเมือง

มีทัศนคติและความคิดที่ดี อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง สุจริต มีความเพียร มีสติในการทำกิจการต่าง ๆ ออกกฎหมายและข้อบัญญัติต่าง ๆ หรือดำเนินชีวิตทางการเมืองอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและผลประโยชน์ของส่วนรวม

ระดับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ต้องสำนึกในคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความรู้ที่เหมาะสม มีสติปัญญา อดทน รอบคอบ การเตรียมนโยบายหรือแผนงานต่าง ๆ ต้องสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพัฒนาแก้ไขปัญหาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจควบคู่กันไป

ระดับครูอาจารย์

ปลูกฝังความรู้ความเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เยาวชน สอนให้คิดเป็น เข้าใจในหลักเหตุผล มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของหลักศีลธรรมและการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไป

ระดับคนทุกวัยทุกศาสนา

ดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง พึ่งพาตนเอง พึ่งพาอาศัยกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใช้ชีวิตอย่างเพียงพอสอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ฟุ้งเฟ้อ ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง คือ คำนึงถึงความพอดี

ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป

จากแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับผู้อยู่ในสังคมตามระดับและฐานะต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าไม่ได้หมายความว่า การเน้นทางสายกลางและการพึ่งพาตนเองนี้เป็นเพราะก่อนหน้านี้สังคมทำอะไรเกินตัว ต้องลดมาอยู่ในระดับพอเพียงทุกประการ ดังหลายคนเข้าใจ ทั้งนี้เนื่องจากมีแนวปฏิบัติหลาย ๆ ประการที่เดิมไม่ปรากฏชัดในสังคม จึงต้องทำให้ทรงย้ำในที่นี้ว่า “ความพอเพียง” ของบุคคลในระดับต่าง ๆ ที่พึงมีต่อสังคมนั้นเป็นอย่างไร จะเห็นได้ว่ามีอีกหลายประเด็นที่ยังไม่ “พอเพียง” หรือไม่ได้เป็นข้อปฏิบัติกันในสังคมไทยเท่าที่ควรจะเป็น เช่น ความอดทน ความรอบคอบ ความมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และการให้ความสำคัญกับจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าต้องพัฒนาควบคู่ไปกับวัตถุตั้งกล่าวมาแล้ว

ตลอดระยะเวลาร่วม ๖๐ ปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชสมบัติ พระองค์ได้พระราชทานกระแสพระราชดำริส และพระบรมราโชวาทเป็นจำนวนมากที่ล้วนทรงคุณค่าและมีประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประชาชนชาวไทยและประเทศชาติ นับว่ามี “อิทธิพล” ต่อความคิดและการปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควรของคนไทย และเป็นแนวทางในการ

พัฒนาประเทศไทยอย่างเหมาะสม โดยมีพื้นฐานอยู่ที่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา นอกจากเป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในฐานะพระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของประเทศ ซึ่งมีพระบารมีโดย “สถานภาพ” ของพระองค์ และในฐานะที่ทรงเป็นธรรมราชาผู้ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมของพระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์ เป็นแบบอย่างอันดีงามและเพียงพร้อมแล้ว ยังเป็นเพราะพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพทางด้านอักษรศาสตร์ รวมทั้งพระปรีชาญาณในฐานะนักปราชญ์ของพระองค์ ทำให้การสื่อสารโดยผ่านพระราชดำรัสฯ และพระบรมราโชวาท ถึงผู้รับได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน และประทับอยู่ในความทรงจำของผู้รับรู้ อันนำไปสู่การปฏิบัติตามด้วยตนเอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร พานโพธิ์ทอง และคณะ ได้ศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : การศึกษาเนื้อหาและกลวิธีทางภาษา^{๕๑} ได้สรุปว่า พระราชดำรัสฯ เป็นปริจเฉทการพูดที่สร้างขึ้นโดยผู้พูดเพียงคนเดียวอย่างแท้จริง และไม่มีบทเรียนไว้ล่วงหน้า ซึ่งผู้ที่สามารถสร้างปริจเฉทประเภทนี้ได้ นั่นต้องเป็นผู้มีความสามารถด้านการสื่อสารและมีความรู้ในหัวข้อที่พูดนั้นเป็นอย่างดี พระราชดำรัสฯ นั้น เป็นบริบทที่ยาก

^{๕๑} สรุปจาก ณัฐพร พานโพธิ์ทอง และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๖-๔๑.



อย่างยิ่ง เพราะเป็นการสื่อสารไปยังประชาชนทั้งประเทศ ซึ่งจัดเป็นผู้ฟังกลุ่มใหญ่ที่มีความหลากหลายมากที่สุด^{๕๒}

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาการเรียบเรียงความในปริจเฉทพระราชดำรัสระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๗ โดยพิจารณาโครงสร้างโดยรวมของปริจเฉทพระราชดำรัส ทั้ง ๘ องค์แล้ว พบว่ามีองค์ประกอบและลำดับองค์ประกอบเหมือนกัน ซึ่งได้แก่ **ส่วนขึ้นต้น**ที่เหมือนกัน คือ ทรงขอบใจผู้ที่มาเข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล แต่เนื่องจากปริจเฉทการพูดต่างจากการเขียน เพราะผู้พูดไม่อาจย้อนไปแก้ไขสิ่งที่พูดไปแล้วได้ ผู้พูดจึงต้องมีปฏิภาณในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหากพูดผิด พระราชดำรัสฯ แสดงให้เห็นพระปฏิภาณดังกล่าว ทรงใช้กลวิธีการเล่นคำคือคำว่า “ปีใหม่” ดังทรงกล่าวว่า “...ในโอกาสใกล้จะถึงปีใหม่ ไม่ใช่ปีใหม่ เป็นปีใหม่ของเรา คือปีใหม่ของผู้พูด เพราะพรุ่งนี้เริ่มศักราชใหม่ เริ่มอายุใหม่”

ส่วนที่ ๒ คือ **ส่วนเนื้อความ** หลังจากที่ทรงขอบใจผู้ที่มาเข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลแล้วจะทรงพระราชทานพระราชดำรัสฯ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสำคัญต่าง ๆ ของบ้านเมือง การเรียบเรียงความในองค์ประกอบ

ส่วนนี้มีความสำคัญ และเป็นส่วนที่มีความยากมาก

ในส่วนที่ ๓ คือ **ส่วนลงท้าย** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงใช้รูปภาษาเพื่อบอกแก่ผู้ฟังว่าได้มาถึงส่วนลงท้ายของพระราชดำรัสฯ แล้ว พร้อมทั้งทรงพระราชทานพรแก่ผู้ฟัง เช่น “...ขอให้มีความร่มเย็น ให้มีความเจริญทุกคน งานการอะไรที่ทำ ให้มีผลสำเร็จที่ดี ขอขอบใจท่านทั้งหลายที่มา” และ “...วันนี้อุบัติว่าท่านจะแจ่มใสดี ต้องแจ่มใส (...) ก็ขอให้มีความสุข ความสำเร็จทุกประการ”

พระราชดำรัสฯ ทุกปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “ใช้เวลา” ยาวนานนับชั่วโมง โดยปราศจากบันทึกความจำใด ๆ ทรงกล่าวถึงการเรียบเรียงความในพระราชดำรัสฯ ไว้ว่า เป็น “ไปตามกลอน” หรือ “กลอนมันพาไป” การเรียบเรียงความดังกล่าวนักวิชาการเรียกว่ามีลักษณะเป็น “กระแสความคิด” ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์กันระหว่างความคิดกับเรื่องราวต่าง ๆ ในพระราชดำรัสฯ โดยใช้แนวคิดเรื่อง Theme-Rheme ของฮัลลiday^{๕๓} ฮัลลidayนิยาม theme ว่าคือจุดเริ่มต้นของถ้อยคำ หรือหน่วยที่ปรากฏในตำแหน่งแรกหรือท้ายสุดของประโยค อาจจะเป็นนามวลี บุพบท

วลี กริยา ฯลฯ ส่วน rheme ก็คือหน่วยที่ตามมาในประโยคนั้น และเมื่อหน่วยเดียวกันนั้นปรากฏเป็น theme หลายครั้งในปริจเฉทก็จะ เป็น “หัวเรื่อง” (discourse topic หรือ common theme) ของปริจเฉทนั้น ซึ่งผู้คณะวิจัยพบว่า ปริจเฉทพระราชดำรัสฯ แต่ละปีจะมีหัวเรื่องมากกว่า ๑ หัวเรื่อง และเมื่อใช้หัวเรื่องแบ่งปริจเฉทเป็นบทตอนแล้ว พบว่า บทตอนแต่ละตอนสัมพันธ์กันในลักษณะที่สิ่งที่ปรากฏเป็น rheme ในบทตอนแรก จะปรากฏเป็น theme ในบทตอนที่ตามมา^{๕๔} ปริจเฉทพระราชดำรัสฯ แต่ละปีจะมีหัวเรื่องมากกว่า ๑ หัวเรื่อง ทำให้แบ่งได้เป็นหลายบทตอน แต่ละบทตอนสัมพันธ์กันในลักษณะที่สิ่งที่ทรงเอ่ยถึงตอนท้ายของบทตอนที่มาก่อนจะมาเป็นหัวเรื่องของบทตอนถัดมา เช่น บทตอนแรกมีหัวเรื่องเกี่ยวกับการชลประทาน เนื้อหาในบทตอนกล่าวถึงการชลประทานที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ และการสร้างเขื่อน ในตอนท้ายจบลงที่ความกลัวที่ว่า การสร้างเขื่อนจะทำให้เกิดรอยร้าวในแผ่นดิน คำว่า “รอยร้าว” นี้ได้กลายมาเป็น theme ในประโยคแรกของบทตอนต่อมา ทรงเชื่อมโยงกับคำว่า “รอยร้าวในคน” และเชื่อมโยงเรื่องรอยร้าวในกลุ่มคนนี้กับหัวเรื่อง “ความ

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๕๓} M.A.K. Halliday, Notes on Transitivity and Theme in English : Part 2, Journal Linguistics 3 : 199-244. อ้างถึงใน อนุรักษ์ พานโพธิ์ทอง และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐.

^{๕๔} โปรดดูตัวอย่างการวิเคราะห์ใน อนุรักษ์ พานโพธิ์ทอง และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐-๒๒.



สามัคคี”

คณะผู้วิจัยได้สรุปเกี่ยวกับการเรียบเรียงความในปริจเฉทพระราชดำรัส ทั้ง ๘ องค์ ว่าแม้จะทรงกล่าวว่า พระราชดำรัส มีลักษณะแบบกลอนพาไปแต่หัวเรื่องหรือบทตอนต่าง ๆ ก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน หัวเรื่องเหล่านี้ต่างมุ่งสู่ประเด็นหลักเดียวกันคือ “การพัฒนา”

เมื่อพระราชดำรัส มีลักษณะการเรียบเรียงความเป็นกระแสความคิด ประกอบด้วยหัวเรื่องหลายหัวเรื่อง ดังนั้น เพื่อให้ผู้ฟังสามารถติดตามสารได้ง่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงใช้รูปภาษาต่าง ๆ เพื่อบอกผู้ฟังที่กำลังจะเปลี่ยนหัวเรื่อง นอกจากกรุปภาษาบอกการเปลี่ยนหัวเรื่องแล้ว ยังทรงใช้รูปภาษาบ่งว่าสิ่งที่กำลังจะได้ฟังต่อไปนั้นเกี่ยวข้องกับส่วนที่พูดมาแล้วอย่างไรบ้าง เช่น เป็นตัวอย่าง เป็นบทสรุป เป็นประเด็นย่อยของหัวเรื่อง ซึ่งนักภาษาศาสตร์เรียกว่า “ดัชนีปริจเฉท” หรือ discourse marker หมายถึง หน่วยที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงปริจเฉทที่กำลังดำเนินอยู่ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค และจากข้อมูล คณะผู้วิจัยพบการใช้ดัชนีปริจเฉทจำนวนมาก ซึ่งอาจสรุปได้ว่า เป็นลักษณะเด่นประการ

หนึ่งของพระราชดำรัส ตัวอย่างดัชนีปริจเฉทในพระราชดำรัส^{๕๕} เช่น **ดัชนีปริจเฉทบอกการเปลี่ยนหัวเรื่อง** พบมากที่สุด ดังนั้น แม้ส่วนเนื้อความของพระราชดำรัส จะค่อนข้างยาว และมีหลายหัวเรื่องหรือหลายบทตอน แต่ผู้ฟังก็สามารถติดตามสารได้ครบถ้วนโดยตลอด เพราะมีรูปภาษาเหล่านี้บอกผู้ฟังว่า กำลังจะได้ฟังอะไรต่อไป สิ่งที่จะฟังต่อไปนั้นเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้ฟังมาแล้วอย่างไร แสดงให้เห็นความเป็นนักพูดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงคำนึงถึงการรับสารของผู้ฟัง อันเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้พบว่ามีกลวิธีทางภาษาปรากฏในปริจเฉทพระราชดำรัส โดยที่การใช้กลวิธีทางภาษาเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล ในทางวงจรรูปปฏิบัติศาสตร์ กลวิธีทางภาษาหมายถึงวิธีการทางภาษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการสื่อสารบางประการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้กลวิธีทางภาษาหลายวิธี กลวิธีทางภาษาเหล่านี้มีหน้าที่แตกต่างกันไป ได้แก่ การให้นิยามหรือการอธิบายศัพท์ เช่น คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง การขยายความ การเล่าเรื่อง ซึ่งแบ่งเป็น การเล่าเรื่องเพื่อ

สาธกเปรียบเทียบ การเล่าเรื่องเพื่อให้ตัวอย่าง การเล่นคำ การใช้มุขตลก การใช้ถ้อยคำนัยผูกพัน การใช้อุปลักษณ์ การกล่าวซ้ำ และการกล่าวถึงผู้ฟัง^{๕๖}

กลวิธีทางภาษาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในพระราชดำรัส นั้นมีหลากหลาย โดยมีหน้าที่หลายประการ ได้แก่ เพื่อสื่อสารความคิดให้ชัดเจน เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกัน เพื่อสร้างอารมณ์ขัน และที่สำคัญคือ เพื่อโน้มน้าวใจ อันจะทำให้ “สาร” ที่มีคุณค่าถูกนำไปปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ^{๕๗}

ท้ายที่สุด คณะผู้วิจัยได้สรุปผลของการวิจัยเรื่องนี้ว่า ในด้านเนื้อหา ผลการวิเคราะห์ได้สะท้อนให้เห็นความเป็นนักคิด นักพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัส ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การมองโลก จากการมองว่ามนุษย์และสิ่งแวดล้อมแยกออกจากกันอย่างชัดเจน มาสู่กรอบการมองแบบองค์รวมที่เน้นความเท่าเทียมขององค์ประกอบทุกส่วนของโครงข่ายความสัมพันธ์ กรอบความคิดดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นฐานให้กับการพัฒนาแบบพอเพียง ที่เน้น

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓, ๒๔.

^{๕๖} โปรดดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๔๐.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.



ความสมดุลขององค์ประกอบทุกส่วน ในองค์รวม นอกจากนี้ พระราชดำริสข ยังสะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพ ทางด้านอักษรศาสตร์ของพระองค์ ที่ทรงผนวกพระปรีชาญาณด้าน ความเป็นนักคิด นักพัฒนา และ ด้านอักษรศาสตร์เข้าด้วยกัน ทำให้ ทรงสามารถสร้าง “สาร” ที่ทรงคุณค่า และ “สื่อ” สารนั้นไปยังผู้ฟังได้ อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๘}

สรุป

จากการนำเสนอ “สาร” ของ บทความที่มีพื้นฐานมาจากบทความ วิจัย ๔ เรื่อง ดังกล่าวข้างต้น จะเห็น ได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริและพระราช- จริยวัตรที่แสดงความเป็นธรรม- ราชยาแบบสมบูรณ์ตามคติของพระ พุทธศาสนา พร้อม ๆ กับการเป็น “กษัตริย์นักปราชญ์” ในการให้ความสำคัญ กับคุณธรรม สำหรับการ ดำเนินชีวิตและกระบวนทัศน์ในการ มองมนุษย์และโลก อันประกอบด้วย ความเมตตา ความเท่าเทียมกันของ มนุษย์ในสังคม ความเพียร กระบวน ทัศน์ใหม่ในการมองมนุษย์และโลก การพัฒนาด้วยวิถีแห่งความพอเพียง ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความสามัคคี และการสร้างความรู้จากประสบการณ์ จจริงที่ได้จากท้องถิ่น พระราชดำริ ดังกล่าวนี “เกิดขึ้นและสั่งสม” มา

จากพระราชอุปนิสัยส่วนพระองค์ และ “กระบวนกรเรียนรู้” ที่ทรง ได้รับจากสมเด็จพระบรมราชชนนี “ประสบการณ์” ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ และขณะเมื่อทรงอยู่ในฐานะพระราช- อนุชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวอานันทมหิดลฯ ซึ่งเมื่อพระองค์ ขึ้นครองราชย์นับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๘ จวบจนถึงพุทธศักราช ๒๕๕๔ เป็นเวลาร่วม ๖๐ ปี พระราชดำริ ดังกล่าวได้ปรากฏออกมาอย่างเป็น รูปธรรมในพระราชกรณียกิจ เพื่อ ประโยชน์สุขของพสกนิกรและ ประเทศชาติ ในรูปของโครงการอัน เนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ซึ่ง มีอยู่ประมาณ ๓,๐๐๐ โครงการ ทั้ง ด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อม การ พัฒนาแหล่งน้ำ การส่งเสริมอาชีพ การคมนาคมสื่อสาร การสาธารณสุข การสวัสดิการสังคม และอื่น ๆ ซึ่ง ล้วนมีหลักในการดำเนินการเหมือน กันคือ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การ พัฒนาตามขั้นตอน การพึ่งตนเอง การส่งเสริมความรู้และเทคนิควิชา การสมัยใหม่ที่เหมาะสม การอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ การส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพสิ่ง แวดล้อม พระราชกรณียกิจดังกล่าว มุ่งสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนที่ เน้นการพัฒนาความเจริญทางวัตถุ ควบคู่กับความเจริญทางจิตใจและ ปัญญา โดยพิจารณาแบบองค์รวม

และเน้นการเป็นส่วนหนึ่งขององค์ รวมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะน้ำ ซึ่ง ทรงถือว่าเป็น “ชีวิต” ของมนุษย์ พระองค์มีเพียงพระราชทานความ เมตตาแก่มวลมนุษย์ทุกเพศ วัย และ เชื้อชาติเท่านั้น แต่ยังทรงเผื่อแผ่ไป ถึงสรรพสัตว์และพืชด้วย นอกจากนี้ ยังทรงปฏิบัติหน้าที่ของธรรมราชา อีกประการหนึ่ง คือ การสั่งสอน อบรมธรรมแก่ราษฎร ซึ่งทรงดำเนิ การใน ๓ รูปแบบ คือ ด้วยพระราช- ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยผ่าน งานพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ และโดย ผ่านการพระราชทานกระแสพระ ราชดำรัสและพระบรมราโชวาทใน โอกาสต่าง ๆ ประกอบกับพระปรีชา สามารถและพระอัจฉริยภาพทาง ด้านความคิด เทคโนโลยี และด้าน อักษรศาสตร์ ก็ทำให้ “สาร” ที่ทรง ถ่ายทอดไปสู่ “ผู้รับสาร” เป็นไป อย่างสมบูรณ์ ทว่าถึง มีประสิทธิผล และประสิทธิภาพ พระราชดำริ พระ ราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจ กอปรด้วยพระปรีชาสามารถและ พระอัจฉริยภาพในด้านต่าง ๆ ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ล้วน แสดงให้ประจักษ์ว่า พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเป็นพระธรรมราชาผู้ยิ่งใหญ่ คือ

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.



พระมหากษัตริย์ทรงพระเมตตาที่ทรงเป็นจอมปราชญ์ พระผู้เป็นพลังแห่งแผ่นดิน และยังสะท้อนว่าได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ เพื่อประโยชน์สุขของราษฎรและบ้านเมืองด้วยธรรมอย่างสมบูรณ์ ดังพระปฐมบรมราชโองการที่พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย เมื่อวันศุกร์ที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”.

บรรณานุกรม

ฉัฐพร พานโพธิ์ทอง, คารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, ศิริพร ภักดีผาสุข, สุภัทวดี อมาตกุล, สุรเดช โชติอุคมพันธ์. พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา: การศึกษาเนื้อหาและกลวิธีทางภาษา. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
ผ่องศรี จันท้าว. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระปรีชาสามารถด้านภูมิศาสตร์และ

สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สมภาร พรหมทา. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ในฐานะธรรมราชาด้านพุทธศาสนาปฐมกษัตริย์. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สาวตรี เจริญพงศ์. ธรรมราชา : พระผู้ทรงแผ่เมตตาต่อสรรพชีวิต. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

Abstract

His Majesty the King: King of Righteousness and Philosopher King*
Piyanart Bunnag

Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences, The Royal Institute, Thailand

His Majesty the King's thoughts and actions demonstrate his being a true *thammaracha* (King of Righteousness) according to Buddhist belief, as well as a "Philosopher King". He attaches great importance to righteousness in leading one's life, to looking at other people and the world with loving-kindness or *metta*, as well as to the equality of people in society. The King's thoughts and opinions "were born and accumulated" from his own character as well as from a "learning process" that he received from the Princess Mother while he was still young. From the time of his accession to the throne in 1946 till the present (2006), a total of sixty years, His Majesty's thoughts and initiatives have been realized through his activities on behalf of his subjects' peace and happiness, and the country's, through several royal projects. These projects total around 3,000, in the fields of agriculture, environment, development of water sources, vocational training, communications, public health, social welfare, and others. All these projects share some common characteristics: they are geared towards specific immediate problems, gradual development, encouragement of self-help, provision of appropriate knowledge and technologies, the conservation or improvement of natural resources, and of the environment. The King's activities are aimed at sustainable national development which emphasizes the development of moral and intellectual as well as material well-being. It is also holistic in its approach. His Majesty attaches great importance to natural resources and the environment, especially water, because he believes that water is the "lifeblood" of human beings. The King does not only show loving-kindness to all human

* The author wishes to acknowledge Acharn Dr. Dhiravat Na Pombejra for his help in translating this abstract.



beings -- of all sexes, ages, and races -- but extends his concern to flora and fauna too. Apart from this the King also does his duty as a “King of Righteousness” or *thammaracha* by teaching the *thamma* (*dhamma*) to his subjects. He does so in three ways: by personal example, through his writings, and through his speeches and sayings on various occasions. With his supreme proficiency in thinking, technology, and letters, His Majesty is able to communicate his ideas fully and with full efficacy. The King’s thoughts and activities together with his great gifts in various fields all show clearly that His Majesty King Bhumibol Adulyadej is a great *thammaracha* as well as a true philosopher, the source of strength for his nation. They also show that he truly works for the contentment and well-being of the citizens and the country, fully living up to his accession statement to the Thai people uttered on the 5th of May 1950: “We shall reign with righteousness for the benefits and happiness of the Siamese people”.

Key words: His Majesty the King, King of Righteousness